

Coordonator:
Dr. Lucian Dindirică

PARADIGMA CREȘTINĂ A UNEI EUROPE UNITE.
Educația religioasă – valori, exigențe, finalități

Cu binecuvântarea

† Dr. IRINEU,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei

Editura Mitropolia Olteniei

Craiova,
2017

Lucrarea a apărut sub egida *Centrului de Studii Teologice și Interreligioase (CSTI)* al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

Copyright © 2017 Editura Mitropolia Olteniei

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Paradigma creștină a unei europе unite : educația religioasă - valori,

exigențe, finalități / coord.: dr. Lucian Dindirică. - Craiova :

Universitaria : Editura Mitropolia Olteniei, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1213-6

ISBN 978-606-731-032-0

I. Dindirică, Lucian (coord.)

2

Editori:

Pr. conf. univ. dr. Adrian Ivan,

Pr. conf. univ. dr. Adrian Boldișor,

Pr. lect. univ. dr. Ioniță Apostolache

Aspecte ale educației religioase în România. Asemănări și deosebiri cu modele europene¹

Pr. Conf. Univ. Dr. ADRIAN BOLDIȘOR²

***Abstract:** The analysis performed in connection with religious education in Romania has pointed out that after fatal atheist communist period in which religious denominations were excluded from social life and religious education was restricted and then completely excluded from public education in most cases being only present in families who passed it on ancestral beliefs, in our time, with the establishment of democratic regime in Romania, religion has regained the place it deserves in society. In the last 25 years were made considerable efforts to correct the mistakes of the past and at the same time, attempt to respect religious freedom, as they are present throughout Europe, without abandoning the Romanian national values. Religious education has come to be again part of the educational structures, being introduced in the public schools, although currently there are voices that want to exclude it from the everyday life of people. This is just another atheist challenge that Romanian society should respond promptly and seriously, showing that Romanian national values have been built on traditional religious values. With these values the Romanian people appears before Europe, trying to meet the challenges of any kind in the world today.*

Introducere

Într-o Europă măcinată de crize profunde în toate domeniile vieții, educația religioasă trebuie să-și recapete rolul și locul pe care le-a avut încă de la începuturile acestei structuri sociale, politice, economice și, nu în ultimul rând, culturale. În același timp, tinerele generații trebuie să cunoască faptul că o viață în pace, cu respectarea principalelor daruri și libertăți, nu se poate dobândi și păstra decât respectându-se religiile și libertățile fiecărui cetățean în parte, indiferent de apartenența lui, iar la acest lucru nu se poate ajunge

¹ Prezentul studiu este o formă îmbunătățită a articolului „Religious Education in Romania. Religious, Ecumenical and Interreligious Issues”, publicat de noi în *Demnitatea și libertatea persoanei umane: abordare interdisciplinară*, Editor Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae Răzvan Stan, Ed. Universitaria/Mitropolia Olteniei, Craiova, 2016.

² Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă.

decât printr-o cunoaștere corectă și integrală a specificității fiecărei tradiții religioase ai cărei adepți sunt prezenți alături de noi în spațiul european actual.

Atunci când se analizează viața și educația religioasă în România trebuie să se țină cont, în primul rând, de caracteristicile acestui popor, de cultura și tradițiile sale vechi de peste 2000 de ani. Asemănările și deosebirile cu organizarea și funcționarea altor sisteme religioase din Europa și din lumea întreagă nu pot și nu trebuie să excludă elementele definitorii ale unui popor ce și-a afirmat originile și și-a apărât integritatea spirituală de-a lungul secolelor, afirmând astfel crezul european: unitate în diversitate. În acest context, „românii sunt un popor neo-latin, format din amestecul dintre geții și dacii nativi, care trăiau în teritoriul dintre Carpați și Dunărea inferioară, și romanii care au cucerit țara lor la începutul celui de al doilea secol al erei creștine. Romanizarea Daciei a avut loc în același timp cu încreștinarea locuitorilor ei. Prin urmare, cineva ar putea spune că «românii s-au născut creștini». Cele două procese relativ rapide au avut loc fără niciun fel de respingere și au avut rezultate definitive. Înconjurați de popoare de alte culturi care vorbeau limbi diferite, românii au rămas până astăzi insula orientală romană a continentului european. Cu toate că erau vecini cu importante state «catolice» – Polonia în nord și Ungaria în vest – românii și-au păstrat credința inițială, fiind parte a Bisericii Orientale”.³

Aceste caracteristici definitorii ale poporului român se pot observa și în zilele noastre din analizele datelor oferite de ultimul recensământ la nivel național organizat în anul 2011. În același timp, nu trebuie trecută cu vederea o altă caracteristică esențială a poporului român: educația religioasă, ca parte integrantă a culturii naționale, așa cum este înțeleasă și cum se desfășoară în România, se integrează perfect în structurile moderne europene, fără a renunța însă la tradiția bimilenară, individualizându-se astfel în contextul european actual. „În ceea ce privește impactul Evangheliei asupra culturii române încă de la început, răspunsul este clar: cultura română, cu tot ceea ce îi este specific și cu dezvoltările ulterioare, este o cultură creștină, bazată pe și cu rădăcini în Evanghelie”.⁴

Culte religioase în România

În România, cultele religioase au cunoscut situații diferite care au fost influențate în cea mai mare parte de regimurile politice care s-au succedat în istoria recentă a acestei țări: comunismul ateu din a doua jumătate a

³ Virgil Câdea, „The Gospel in the Romanian culture”, în *Orthodox and Cultures. Inter-Orthodox Consultation on Gospel and Cultures*, ed. I. Sauca, WCC Publications, Geneva, 1996, p. 105.

⁴ IBIDEM, p. 107.

secolului al XX-lea și capitalismul prezent la sfârșitul celui de al doilea mileniu și la începutul celui următor.

În anul 1948, noul regim comunist din România a promulgat Decretul lege nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase din Republica Populară România, Decret ce reglementa viața religioasă din țara noastră pentru mulți ani. Surprinzător, această perioadă s-a prelungit până în anul 2006, atunci când a fost promulgată Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor.

Prin Constituția comunistă din anul 1948 statul garanta libertatea religioasă în România. Deși prescripțiile erau clare, libertatea nu a fost respectată în timpul perioadei comuniste dacă ne referim doar la felul în care au fost aplicate Decretul lege nr. 177/1948 și Decretul lege nr. 410/1959. Între anii 1948-1950 au fost recunoscute în România mai multe culte religioase: Creștin-Ortodox, Reformat, Evanghelic, Evanghelic-Luteran, Unitarian, Mozaic, Armenian, Musulman, Vechiul rit creștin, Baptist, Adventist, Penticostal. Biserica romano-catolică nu a fost recunoscută, iar Biserica greco-catolică a fost desființată prin Decretul nr. 358/01.12.1948. Începând cu anul 1959, viața monastică în România a avut mult de suferit ca urmare a Decretului nr. 410. După 1989, cultele religioase din România și-au reluat activitatea tradițională, și-au recâștigat locul în societate și s-au implicat în viața educațională din România.

În țara noastră nu există o separare radicală între Biserică și stat, Constituția recunoscând autonomia cultelor, statul angajându-se să colaboreze cu ele pentru interesul general al locuitorilor țării. Acest model de colaborare poate fi observat și în alte state europene.⁵ În prezent, în România sunt recunoscute 18 culte religioase: Biserici Ortodoxe (Biserica Ortodoxă Română, Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara, Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi din România – lipovenii), Biserici Catolice (Biserica Romano-Catolică, Biserica Română Unită cu Roma – Greco-Catolică), Biserici Orientale Ortodoxe (Arhiepiscopia Bisericii Armene), Biserici Protestante (Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România, Biserica Evanghelică Lutherană din România, Biserica Reformată din România, Biserica Unitariană din Transilvania), Biserici evanghelice – neoprotestante (Cultul Creștin Baptist – Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România, Biserica Adventistă de Ziua Șaptea, Cultul Creștin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică, Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie

⁵ *Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor. Statutele cultelor religioase din România*, ed. F. Frunză, Ș. Ioniță și G.S. Știrbu, Tipogrup Press, București, 2008, p. 4.

din România, Biserica Evanghelică Română), Federația Comunităților Evreiești din România, Cultul Musulman, Organizația Religioasă Martorii lui Iehova. Alte 21 de asociații religioase au primit avizul consultativ al Secretariatului de Stat pentru Culte pentru a dobândi statutul de asociație religioasă. Dintre acestea, doar 3 au transmis la Secretariatul de Stat pentru Culte actele necesare în vederea validării statutelor.⁶

Cadrul legal al cultelor și educației religioase în România

În România, Secretariatul de Stat pentru Culte este organul de specialitate al administrației publice centrale, având personalitate juridică, și se află în subordonarea Guvernului României, sub coordonarea Primului-Ministru, prin cancelarii acestuia. Secretariatul de Stat pentru Culte asigură respectarea și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale consacrate de Constituția României și de Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, în concordanță cu tratatele și cu convențiile internaționale cu privire la conștiința și la credințele religioase, la care România este parte. De asemenea, această instituție „dezvoltă parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale și cultele recunoscute de lege, în domeniile social, cultural și educațional. În această privință, Secretariatul de Stat pentru Culte se conduce după principiul fundamental conform căruia cultele recunoscute de lege sunt libere, autonome și egale față de autoritățile statului”.⁷

Culte religioase din țara noastră sunt libere să se organizeze în acord cu propriile statute, cu Articolele 29 și 30 din Constituția României și cu Legea nr. 489/2006, care reprezintă principala lege ce garantează viața religioasă și relația dintre stat și religie în România.⁸

În Articolul 29 din *Constituția României* se menționează faptul că libertatea nu poate fi îngrădită sub nicio formă, nicio persoană neputând fi constrânsă să accepte vreo credință sau să renunțe la propriile credințe, libertatea de conștiință fiind astfel garantată. Toate religiile sunt libere să se organizeze în acord cu propriile statute, fiind protejate prin lege. De asemenea, este interzisă orice acțiune de învrăjbită religioasă. Cultele sunt autonome față de stat și se bucură de suportul acestuia. În Articolul 30 se întărește ideea că libertatea religioasă, sub toate formele ei, este inviolabilă, ura religioasă și discriminarea fiind interzise.

⁶ *Statul și cultele religioase*, ed. Secretariatul de Stat pentru Culte, Ed. Litera, București, 2014, p. 131.

⁷ IBIDEM, p. 9.

⁸ IBIDEM, p. 21.

În Articolul 1, paragraful 1 din *Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor* este specificat faptul că statul român respectă și garantează dreptul fundamental la libertatea de gândire, conștiință și religie al fiecărei persoane din România, în concordanță cu Constituția și cu tratatele internaționale din care face parte țara noastră. La paragraful 2 se arată că nimeni nu poate fi obligat să adopte o opinie sau să adere la o credință contrară propriilor convingeri. Nimeni nu poate fi subiect al niciunei discriminări, persecuții sau nu poate fi pus în poziție de inferioritate din cauza religiei sale, sau dacă nu aparține unui anumit grup, asociație, religie sau cult, aceste lucruri fiind garantate de libertatea religioasă.

În articolul 2, paragraful 1, este întărită ideea că libertatea religioasă presupune dreptul fiecăruia să aibă sau să adere la o religie, să-și manifeste această adeziune individual sau colectiv, în public sau în particular, prin practici specifice și ritualuri de slujire, incluzând educație religioasă și libertatea de a-și păstra sau schimba propria religie. La paragraful 2 este subliniată ideea că libertatea de manifestare a credinței religioase nu poate fi subiect al niciunei restricții în afară de cele prevăzute prin lege și este importantă într-o societate democratică pentru siguranța publică, protecția și ordinea publică, sănătatea și moralitatea sau pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale.

În Articolul 4 se menționează faptul că fiecare cult, asociație religioasă sau grup religios din țara noastră este liber să stabilească și să mențină legături ecumenice cu alți oameni, religii, grupuri religioase, cu organizații intercreștine și inter-religioase la nivel național sau internațional.

Pentru pregătirea acestei Legi au fost consultate cultele religioase reprezentative din țara noastră și alte organisme internaționale, pentru ca România să aibă o legislație care să fie în acord cu legislația europeană și, în același timp, să păstreze și realitățile naționale. În acest sens au fost respectate dispozițiile Uniunii Europene care întăresc faptul că fiecare țară membră a UE este liberă să-și legalizeze regimul general al cultelor în acord cu propriile tradiții (Articolul 17 al Tratatului de la Lisabona amendat de Tratatul Uniunii Europene și de Tratatul de stabilire a Comunității Europene). Declarația XI a Tratatului de la Amsterdam din anul 1997 întărește ideea că UE respectă statutul religios al fiecărei țări membre. În acest sens, Uniunea Europeană recunoaște întâietatea legislației din fiecare stat membru vis-à-vis de tratatele și convențiile europene și internaționale

(în acord cu Convenția europeană a drepturilor omului, articolele 9 și 10 și cu Directiva nr. 97/35/C.E. art. 22 etc.)”⁹

Între declarațiile și prevederile internaționale de care s-a ținut cont atunci când au fost adoptat legile privind cultele religioase în România (recunoaștere, organizare, funcționare, libertate, raportul cu Statul român etc.) se numără: Declarația Universală a Drepturilor Omului, Art. 2, Art. 18, Art. 19 și Art. 20 (adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948); Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Art. 4, Art. 18, Art. 19 și Art. 20 (adoptat și deschis spre semnare la Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, intrat în vigoare la 23 martie 1976; România a ratificat pactul la 9 decembrie 1974); Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Art. 9, Art. 10 și Art. 11 (adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953; România a ratificat Convenția prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial, p. I, nr. 135 din 31 mai 1994).¹⁰ Mai trebuie amintit și Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, Art. 17, alin. 1, 2 și 3 (semnat la 13 decembrie 2007 și intrat în vigoare la 1 decembrie 2009, fiind astfel ratificat de toate statele membre).

În România, pentru ca un cult să fie recunoscut trebuie să dovedească că există de cel puțin 12 ani și are un număr de membri de cel puțin 0.1% din populația considerată de la ultimul recensământ (ultimul recensământ din România a avut loc în anul 2011). Această regulă este similară cu cele din alte țări din Uniunea Europeană, cum ar fi Belgia și Cehia, și nu reprezintă un obstacol în recunoașterea denominațiilor religioase din țara noastră.

Educația religioasă în România și în Europa

În România există o strânsă legătură între istoria, cultura, spiritualitatea și educația religioasă a acestui popor de origine latină și majoritar de credință creștin-ortodoxă. Pornind de la aceste realități, Biserica Ortodoxă Română, alături de celelalte culte religioase din România, a avut un rol important în păstrarea valorilor și a identității naționale în fața deselor vitregii ale istoriei. „În procesul de formare a poporului român, de la primirea Evangheliei predicate de Sfântul Apostol Andrei, rolul Bisericii a fost decisiv în cristalizarea conștiinței

⁹ Nicolae Dură, „Legea Nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor religioase din România”, în *Biserica Ortodoxă și drepturile omului: Paradigme, fundamente, implicații*, ed. N.R. Stan, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 301.

¹⁰ *Viața religioasă în România*, ed. A. Lemeni, F. Frunză și Ș. Ioniță, Ed. Bizantină, București, 2005, p. 107-112.

de neam, în susținerea identității naționale, în formarea și dezvoltarea limbii române literare, așa cum subliniază mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală: «Pentru vremea când nu existau încă școli ca atare, când învățătura se preda oral de la om la om și când singurele cărți erau cele de literatură religioasă, acestea au îndeplinit, fără nicio îndoială, rolul de manuale de învățământ. În primul rând, au fost cărți de citire, instrumente ale științei de carte, primele arme, primele mijloace de lucru împotriva analfabetismului, primele semne ale culturii. Că a fost așa și că exista net conștiința acestei funcții și că își dădeau seama de importanța științei de carte, o vedem limpede în multe din prefețele cărților religioase»¹¹.

O analiză a legilor și a raporturilor numerice dintre adepții fiecărei religii din România, în sec. XX și XXI, este necesară pentru a observa structura religioasă și felul în care educația religioasă, sub toate aspectele ei, a jucat un rol important în păstrarea identității naționale, atât în momentele dificile, cât și în cele de liniște și pace. La scurt timp după ce, în anul 1945, regimul comunist s-a instaurat în România, cultele religioase și, implicit, educația religioasă, au intrat sub controlul noilor autorități. În acest context, în anii imediat următori au fost emise mai multe decrete ce au îngăduit libertățile religioase și au schimbat pentru aproape 50 de ani istoria religioasă din România: Decretul-Lege nr. 177/1948 privind regimul juridic al cultelor religioase (publicat în Monitorul Oficial nr. 178/4.08.1948), Decretul nr. 358/1.12.1948 pentru stabilirea situației de drept a fostului cult Greco-catolic (publicat în Monitorul Oficial nr. 281/2.12.1948) și Decretul nr. 410/1959 care pune în aplicare Decretul nr. 177/1948, având însă în Articolul 7 prevederi prin care se stipulau, între alte nedreptăți, excluderea din mănăstiri a tuturor călugărilor cu vârsta mai mică de 55 de ani, precum și a tuturor monahiilor cu vârsta mai mică de 50 de ani. Cei care doreau să intre în mănăstire trebuiau să nu fie căsătoriți și să renunțe atât la salariu, cât și la pensia de la Stat.¹² Toate aceste decrete afectau în mod direct și educația religioasă din România, aceasta fiind exclusă din toate instituțiile de învățământ, reducându-se doar la școlile confesionale care erau și ele atent urmărite de statul comunist ateu.

Începând cu luna ianuarie a anului 1990, Secretariatul de Stat pentru Culte a propus, a sprijinit și a reușit să introducă, la dorința mării majorități a populației, educația religioasă în școlile publice. În prezent, în România statul asigură libertatea învățământului religios potrivit cerințelor și caracteristicilor

¹¹ *Apostolat educațional. Ora de religie – cunoaștere și devenire spirituală*, ed. Patriarhia Română, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010, p. 22.

¹² *Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor. Statutele cultelor religioase din România*, p. 4.

celor 18 culte recunoscute, planurile cadru ale învățământului incluzând materia Religie ca disciplină a trunchiului comun de discipline. La ora de Religie participă elevii ce aparțin respectivului cult sau cei care doresc. Elevii ce aparțin altor culte religioase, precum și cei atei sau cei care nu doresc să învețe religia, au posibilitatea de a renunța la această materie. Acest lucru se poate face la cererea expresă a elevului major sau a tutorelui legal instituit pentru elevul minor. „Opțiunea pentru educația religioasă de tip confesional își are originea în tradiția juridică și instituțională românească și în nevoia de reconstituire a identității proprii a persoanelor și comunităților religioase după o jumătate de secol de comunism. Astfel, după o lungă perioadă în care identitatea religioasă fusese silită să se retragă în spațiul privat, iar educația religioasă în școli fusese eliminată, formula educației confesionale era menită să asigure reconstrucția și consolidarea unor identități puternice, care să creeze solidarități puternice și să participe la consolidarea legăturilor sociale la nivelul întregii societăți”.¹³

În ceea ce privește alte țări din Europa, se poate vorbi de existența a trei modele ce reflectă raportul dintre stat și cultele religioase: regimul de totală separare între stat și instituțiile religioase (Franța, cu excepții în Alsacia, Mosella și Departamentele de peste mări, Olanda, Portugalia, Irlanda); regimul cu o Biserică de stat dominantă din punct de vedere constituțional-juridic (Danemarca, Finlanda, Grecia, Malta, Marea Britanie); regimul de recunoaștere a unor culte, acesta fiind un regim de cooperare sau de parteneriat (Belgia, Germania, Italia, Luxemburg, Spania, Polonia, Cehia, România, Slovacia). Ținând cont de această clasificare, învățământul confesional se diferențiază de la caz la caz, având particularități în funcție de tradițiile religioase și chiar de istoria fiecărei regiuni geografice.

În Belgia, în școlile publice, pe toată durata învățământului obligatoriu, se desfășoară cursuri de educație confesională sau de morală non-confesională, la alegere, cu posibilitatea de a nu se face deloc, la cerere; în universitățile publice nu funcționează facultăți de teologie, dar cele ce aparțin cultelor pot primi finanțare de la stat în grade variabile, ajungând chiar și la 100 %. În Germania, în școlile publice educația religioasă este o disciplină egală ca statut similar celorlalte discipline, educația religioasă este confesională, școlile fiind obligate să asigure cursuri de educație religioasă unde există cel puțin 12 elevi aparținând unei anume confesiuni; în universitățile publice funcționează facultăți de teologie cu caracter confesional, activând în paralel și facultăți de teologie și universități confesionale private. În Republica Cehă, în școlile publice 9 culte au cursuri facultative de educație religioasă, elevii, cu acordul părinților, putând să

¹³ *Statul și cultele religioase*, p. 65-66.

opteze pentru educația confesională de orice confesiune; școlile bisericești și școlile private, inclusiv cele confesionale, sunt finanțate parțial de stat, în timp ce 5 facultăți de teologie sunt integrate în universitățile publice. În Danemarca, în școlile publice sunt oferite cursuri de educație creștină sau educație religioasă conform învățaturii și istoriei Bisericii Evanghelice, cursurile fiind obligatorii pentru clasele I-X; 2 facultăți de teologie sunt integrate în universitățile publice, în timp ce o alta a unei universități private a fost acreditată. În Grecia, educația religioasă în școlile publice se face în confesiunea ortodoxă, elevii de altă confesiune nefiind obligați să participe la aceste cursuri; cultele își pot înființa propriile școli și instituții de educație teologică, iar două facultăți de teologie ortodoxă se găsesc la Atena și Tesalonic. În Franța, învățământul public este laic, fiind interzisă organizarea de cursuri de educație religioasă în instituțiile de învățământ public; învățământul teologic se organizează în afara învățământului public; în Alsacia și Mosella, statul asigură educația religioasă pentru elevii din ciclurile primar și secundar, educația religioasă având statut similar celorlalte discipline. În Irlanda, educația religioasă în școli face parte din trunchiul comun al disciplinelor; două universități oferă specializări în teologie, statul finanțând instituțiile de învățământ superior cu profil confesional.¹⁴

În urma modificărilor constituționale cu privire la statutul orei de Religie în învățământ, România s-a alăturat sistemului european cu privire la această materie, ținând cont de faptul că, în 25 dintre cele 47 de țări ale Consiliului European, ora de Religie este obligatorie, în 18 țări este opțională sau facultativă, doar în trei dintre ele (Albania, Macedonia și Franța – exceptând Alsacia și Mosella) neexistând nicio formă de educație religioasă în școlile publice. „Prin urmare, sistemul românesc de predare a religiei sub forma educației confesionale, ca parte a trunchiului comun de discipline și cu posibilitatea de neparticipare la cursurile de Religie a fost articulat în forma sa actuală pentru a răspunde mai multor criterii și necesități. Astfel, din perspectiva Secretariatului de Stat pentru Culte, sistemul actual întrunește mai multe avantaje. Mai întâi de toate, se înscrie în continuarea unei tradiții juridică-instituționale întrerupte temporal pe durata regimului comunist. Apoi, alegerea sa a reprezentat răspunsul la nevoile de reconstrucție morală și identitară a societății românești după căderea comunismului, aceasta fiind și soluția agreată de principalii actori implicați în dezbateri. În plus, acest model pare să reprezinte alegerea rațională pentru o țară cu un nivel foarte ridicat de religiozitate și de apartenență confesională și cu o rată relativ ridicată a practicii religioase, în comparație cu alte țări europene. În sfârșit, acest sistem este coerent și compatibil din

¹⁴ IBIDEM, p. 38-48.

punct de vedere juridic cu celelalte modele europene existente în domeniu și cu obligația de respectare a libertății religioase în toate formele ei, asumată de România atât prin legislația proprie, cât și prin tratate internaționale”.¹⁵

Ținând cont de aceste caracteristici specifice spațiului românesc, trebuie analizate cu atenție ultimele date privind structura, din punct de vedere religios, a populației de pe teritoriul României. Astfel, analizând ultimul recensământ realizat în România în anul 2011 (alte două au fost realizate în 1992 și 2002, fără a se înregistra mari diferențe între datele colectate – rar peste 1 procent –, în afară de scăderea populației cu peste 1 milion în 2002 și apoi cu încă 1 milion de locuitori în 2011), se poate constata că, la o populație de 20 121 641, 86,45 % (16 307 004) aparțin Confesiunii Ortodoxe, 4,62 % (870.774) aparțin Confesiunii Romano-catolice, 3,19 % (600 932) aparțin Confesiunii Reformate, 1,92 % (362 314) aparțin Confesiunii Penticostale, 0,80 % (150 593) aparțin Confesiunii Greco-catolice, 0,60 % (112 850) aparțin Confesiunii Baptiste, 0,43 % (80 944) aparțin Confesiunii Adventiste de Ziua a Șaptea, 0,34 % (64 337) aparțin Confesiunii Musulmane, 0,31 % (57 686) aparțin Confesiunii Unitariene, 0,26 % (49 820) aparțin Confesiunii Martorii lui Iehova, 0,23 % (42 495) aparțin Confesiunii Creștinii după Evanghelie, 0,17 % (32 558) aparțin Confesiunii Creștine de Rit Vechi, 0,11 % (20 168) aparțin Confesiunii Evanghelice Luterane (sinodal presbiteriană), 0,08 % (14 385) aparțin Confesiunii Ortodoxe Sârbe, 0,08 % (14 385) aparțin Confesiunii Evanghelice Române, 0,03 % (5 399) aparțin Confesiunii Evanghelice Augustană, 0,02 % (3 519) aparțin Confesiunii Mozaice, 0,002 % (393) aparțin Confesiunii Armene, 0,16 % (30 557) aparțin altor religii, 0,10 % (18 917) s-au declarat fără religie, 0,11 % (20 743) s-au declarat atei, în timp ce 6,25 % (1 259 739) au fost nedisponibili.¹⁶

Principalele Legi și acte normative după care s-a organizat și se organizează în bune condiții, după anul 1989, învățământul religios în România, sunt: Constituția României, Art. 29 și Art. 32; Legea învățământului nr. 84 din 24 iulie 1995 (republicată în Monitorul Oficial nr. 606 din 10 decembrie 1999), Art. 9, Art. 11 și Art. 12; Legea nr. 128 din 12 iulie 1997 privind Statutul personalului didactic, Art. 136 (această Lege a fost abrogată, în prezent fiind în vigoare Legea nr. 1/2011); Protocolul încheiat între Ministerul Învățământului și Științei, Secretariatul de Stat pentru Culte și Patriarhia Română privind includerea învățământului teologic superior în cadrul Universităților de stat (1991), Protocolul încheiat între Ministerul Învățământului și Secretariatul de Stat pentru Culte, privind

¹⁵ IBIDEM, p. 66.

¹⁶ IBIDEM, p. 34.

organizarea și funcționarea învățământului preuniversitar teologic și includerea acestuia în rețeaua de învățământ de stat (1993), Precizări privind organizarea și desfășurarea activității din învățământul teologic preuniversitar de stat, conform prevederilor Legii învățământului (1996), Precizări referitoare la clarificarea unor aspecte privind desfășurarea orei de religie (2005), Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor (în special Secțiunea a 5-a: Învățământul organizat de culte), Legea Educației Naționale nr. 1/2011, Protocolul de colaborare între Ministerul Educației Naționale, Patriarhia Română și Secretariatul de Stat pentru Culte (29 mai 2014).

În Secțiunea a 5-a a Legii nr. 489/2006, cu modificările ulterioare (Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 44/2012) se specifică faptul că, în învățământul de stat și particular, predarea religiei este asigurată prin lege cultelor recunoscute de Statul român, personalul didactic fiind asigurat cu acordul cultului respectiv. În România, cultele au dreptul să înființeze și să administreze unități de învățământ pentru pregătirea personalului necesar cultului, activității didactice, precum și altor specialități importante pentru viața de zi cu zi a adepților. De asemenea, fiecare cult este liber să-și stabilească forma, nivelul, numărul și planul de școlarizare pentru instituțiile de învățământ proprii, în condițiile prevăzute de lege. Cultele își elaborează planurile și programele de învățământ teologic preuniversitar și programele pentru predarea religiei, trebuind să obțină avizul Secretariatului de Stat pentru Culte și aprobarea Ministerului Educației și Cercetării. În legătură cu învățământul superior, planurile și programele de învățământ se elaborează de instituțiile de învățământ cu acordul cultului respectiv și cu aprobarea senatului universitar.

În ceea ce privește învățământul preuniversitar și universitar, în România există următoarele instituții de învățământ religios, în funcție de confesiuni: Biserica Ortodoxă Română are 39 de Seminarii și Licee teologice și 15 Facultăți sau Departamente de Teologie; Biserica Creștină Rusă de Rit Vechi din România are, din anul 2003, cu acordul Bisericii Ortodoxe Române, o clasă destinată elevilor Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi la Seminarul Teologic Ortodox din Iași; Biserica Romano-catolică are 15 Licee teologice și 8 Institute și Departamente teologice; Biserica greco-catolică are 6 Licee teologice, 1 Facultate de Teologie Greco-Catolică cu mai multe Departamente în țară și o specializare de Teologie Greco-Catolică-Litere; Biserica Reformată din România (Calvină) are un Institut Teologic Protestant Unic de grad universitar la Cluj-Napoca; Uniunea Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România are Institutul Teologic de grad universitar din București „Timotheus” și 5 Școli biblice; Uniunea Penticostală – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din

România are un Institut Teologic Penticostal de grad universitar din București, 3 Seminariile teologice liceale și două Școli postliceale; Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea din România are un Institut Teologic Adventist de grad universitar la Cernica și 3 Licee seminariale.

În ultimii ani, Seminariile și Liceele teologice, precum și Facultățile de teologie din România, indiferent de cultul creștin cărora le aparțin, au trecut prin transformări profunde ce și-au avut cauzele în realitățile internaționale (trecerea la sistemul Bologna în ceea ce privește învățământul universitar), politice (diferite legi interne ce au dus la schimbări în felul în care s-au organizate aceste instituții de învățământ), economice (desele crize la nivel național au condus la creșterea abandonului școlar) și sociale (scăderea numărului de elevi ce aleg învățământul religios și migrația unei importante părți a populației din România în alte țări, în principal în cele din Uniunea Europeană – conform datelor oficiale, în ultimii 10 ani peste 2 000 000 de români și-au părăsit țara).

În legătură cu învățământul religios aflat sub patronajul Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, situația trebuie privită în contextul mai larg al istoriei ultimului secol. Astfel, comunitatea evreilor din România a cunoscut cele mai considerabile creșteri și descreșteri ale adeptilor din întreaga istorie modernă a României: de la 134 168 (în 1859) la 266 652 (în 1899), 241 088 (în 1912), 756 930 (1930), 9.670 (1992), 6 057 (2002), 3 519 (2011). Deși au fost perioade grele în istoria comunității evreiești din România, educația religioasă a jucat un rol capital în păstrarea tradițiilor și a credințelor specifice acestui cult. „Învățământul modern la evreii din România are o istorie de mai bine de un secol și jumătate: începe cu șirul unor școli particulare sau cu educația dată «de familie» de institutori angajați special, se continuă cu trimiterea la studii în străinătate (cazul celor mai înstăriți, ce-și trimiteau copii la studii în străinătate, chiar și la studii elementare și gimnaziale) și culminează cu apariția școlilor israelito-române, sau/și cu frecventarea școlilor de stat românești-elementare, gimnaziale și, chiar, superioare”.¹⁷ În prezent, Talmud-Tora funcționează în 11 comunități evreiești, profesorii beneficiind de cursuri de perfecționare în România și în Israel. „În ciuda faptului că numărul de membri ai comunității evreiești din România este relativ scăzut, programul Talmud Tora și ale celorlalte organizații și departamente ale Federației Comunităților Evreiești din România reprezintă continuitatea și dezvoltarea identității iudaice prin asigurarea unui nivel calitativ al educației iudaice”.¹⁸

¹⁷ H. Kuller, „Cultul mozaic. Învățământul religios și iudaic la evreii”, în *Învățământul religios și teologic în România*, ed. A. Lemeni și B. Dedu, Techno Media, Sibiu, 2006, p. 238.

¹⁸ IBIDEM, p. 267.

Cultul Musulman din România deține Colegiul național „Kemal Atatürk” în Medgidia, care a fost fondat prin Protocolul semnat în anul 1995 între Turcia și România. Colegiul are clase de la ciclul primar până la liceu, având profilul vocațional-teologic și servește minoritatea turco-tătară din România. Așezarea sa este strategic poziționată în Dobrogea, acolo unde trăiește o importantă comunitate turcă-tătară. Colegiul are ca scop continuarea tradiției musulmane din România, cu obiceiurile și istoria ei, continuând astfel vechile școli din pe acest teritoriu.¹⁹

Educația ecumenică – intercreștină și interreligioasă – în România

În Europa și în întreaga lume, latura ecumenică a educației religioase s-a dezvoltat mai ales începând cu sec. al XIX-lea, atunci când au început să se afirme mai multe centre ecumenice în care veneau să se pregătească tineri ce aparțineau diferitelor tradiții și confesiuni religioase.²⁰ Începând cu anul 1946, atunci când a luat ființă, Institutul ecumenic din Bossey, Elveția, a devenit unul dintre cele mai importante centre în care educația ecumenică ocupă un loc esențial în sistemul de formare al tinerilor și nu numai.²¹ La acest centru ecumenic s-au format, au predat și au avut funcții de conducere de-a lungul timpului mai mulți tineri și profesori din România (în special de confesiune creștin-ortodoxă) care apoi s-au întors în țară, continuând în domeniile de activitate profesională formarea ecumenică de care s-au bucurat în spațiul elvețian.

Deși educația ecumenică din România nu a cunoscut același avânt pe care îl are în alte părți ale lumii, în țara noastră s-au făcut demersuri în vederea promovării mai ales în mediile universitare. În acest sens poate fi menționată o importantă întâlnire la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, în septembrie 2008. La această întâlnire, profesorul Stefan Tobler de la Institutul ecumenic din Sibiu a prezentat un referat cu privire la rolul și locul pe care îl ocupă educația ecumenică în România în timpurile noastre, în mediul universitar. La acea dată, în mai multe Facultăți de Teologie Ortodoxă din România se preda materia Misiune și Ecumenism pe durata unui semestru, în timp ce la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova se preda, în cadrul cursurilor de Masterat, pe durata a două semestre, o materie ce era strâns legată de Istoria Mișcării Ecumenice. În cadrul Bisericilor

¹⁹ O. Ablachim, „Cultul musulman. Material referitor la învățământul religios și teologic al cultului musulman”, în *Învățământul religios și teologic în România*, p. 269-270.

²⁰ John S. Pobee, „Education”, în *Dictionary of the Ecumenical Movement*, ed. N. Lossky, J.M. Bonino, J. Pobee, T.F. Stransky, G. Wainwright și P. Webb, WCC Publications, Geneva, 2002, p. 384-389.

²¹ H-R Weber, „Bossey, Ecumenical Institute of”, în *Dictionary of the Ecumenical Movement*, p. 125-126.

Romano-Catolică și Greco-Catolică exista Misiunea și Ecumenismul ca materie obligatorie (București și Iași, pentru un semestru), materie opțională (Cluj și Blaj), fiind absentă în alte părți (Alba Iulia și Oradea). În cadrul Facultății Luterane de la Sibiu, materia Ecumenism nu mai era prezentă în anul 2008, în timp ce la Facultatea Reformată din Cluj-Napoca ea era o materie opțională. Facultățile Baptiste din București și Oradea nu aveau cursuri de Ecumenism printre cele ce se predau, în timp ce în rândul Bisericilor pentecostale nu existau subiecte de ecumenism pentru care tinerii puteau să opteze. Situația nu s-a modificat în mod considerabil din anul 2008 până în prezent, dimpotrivă, putându-se observa cum interesul pentru educația ecumenică a scăzut în rândul programelor oferite de Facultățile de teologie din țară, indiferent de confesiune.

O întâlnire importantă în care s-a analizat rolul și locul educației teologice ortodoxe în legătură cu mișcarea ecumenică a avut loc la Sibiu, între 9-12 noiembrie 2010: *World Council of Churches. International Inter-Orthodox Consultation on The Ecumenical Movement in Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*.²² La această întâlnire, care s-a desfășurat la inițiativa Consiliului Mondial al Bisericilor și cu binecuvântarea PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, s-au analizat teme importante ce privesc felul în care pot fi predate studiile despre ecumenism în diferitele Biserici ortodoxe, precum și viitorul pe care trebuie să-l aibă studiile și angajamentele ecumenice în Bisericile ortodoxe. Concluziile acestei întâlniri au reliefat faptul că Facultățile de teologie din fiecare țară majoritar ortodoxă trebuie să fie adevărate laboratoare academice în care să se genereze discuții despre problemele ecumenice actuale. În acest sens este necesară întreținerea unei sinergii între reprezentanții Bisericilor și școlilor teologice pentru realizarea unei mărturisiri credibile a credinței creștine în societatea de astăzi. De asemenea, Bisericile ortodoxe trebuie să evite orice fel de izolare, aceasta fiind contrară spiritului ortodox. Studiilor teologice trebuie să fie la un standard ridicat din punct de vedere academic, în vederea creșterii nivelului de înțelegere pentru cei ce doresc să cerceteze în acest domeniu. Trebuie să se treacă de la metoda polemică către noi metode de cercetare și înțelegere a altor tradiții religioase, iar acest lucru se poate realiza prin schimbul de studenți și de profesori între Facultățile de teologie din întreaga lume.

²² *World Council of Churches. International Inter-Orthodox Consultation on The Ecumenical Movement in Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*, în *Orthodox Perspectives on Ecumenical Theological Education. The Ecumenical Movement in the Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*, ed. Gennadios of Sassima, Laurențiu of Ardeal, A. Pavel and D. Buda, Volos Academy Publications, Volos, 2014, p. 220-227.

Trebuie intensificată și activitatea la nivel regional, prin implicarea teologilor și cercetătorilor în activitățile Bisericii locale și prin promovarea acestor acțiuni în mijloacele de informare în masă. Un loc important trebuie să-l ocupe conferințele și seminariile intercreștine și interreligioase la nivel local la care să participe reprezentanți din mai multe domenii de cercetare. Nu trebuie uitată nici implicarea creștinilor în săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor, dar și în alte acțiuni similare. Toate aceste deziderate sunt în acord cu Enciclica Patriarhiei Ecumenice din anul 1920, *Unto the Churches of Christ Everywhere*,²³ în care se menționează în mod special rolul pe care școlile teologice ortodoxe îl pot avea în promovarea la scară mondială a înțelegerii reciproce. În cele din urmă, întâlnirea de la Sibiu trebuie continuată cu alte întâlniri de acest fel, mai ales printr-o strânsă colaborare între Consiliul Mondial al Bisericilor (*World Council of Churches*) și instituția teologică ortodoxă de la Boston (*Holy Cross Greek Orthodox School of Theology*).

În ceea ce privește educația interreligioasă în România, aceasta se face în școlile publice, la disciplina Religie, acolo unde, mai ales la liceu, sunt prevăzute ore de Istoria religiilor în care se învață despre tradițiile religioase din întreaga lume și despre felul în care trebuie să interacționăm cu oamenii ce aparțin altor confesiuni, religii și ideologii. În învățământul universitar, educația interreligioasă se face în cadrul Facultăților de teologie, la materia *Istoria și filosofia religiilor* (în cadrul Facultăților de teologie ortodoxă Istoria religiilor se studiază pe durata a doi ani: un an, Religiile antice, urmate în cel de al doilea an de studiu de Religiile actuale – ce au adepți și în zilele noastre).

În ultima perioadă de timp, în România s-au înființat Institute de cercetare ecumenice, așa cum sunt cele de la Sibiu și Cluj-Napoca. De asemenea, s-au înmulțit întâlnirile, simpozionale și conferințele naționale și internaționale care au început să capete tot mai mult o tentă ecumenică, la acestea fiind invitați studenți, profesori și lideri religioși ai diferitelor confesiuni și religii din întreaga lume. Analizând toată această situație în legătură cu educația ecumenică și interreligioasă, „putem constata o lipsă a textelor elementare în limba română care ar putea oferi o bună bază informațională pentru studiile teologice cu privire la ecumenism și la cunoașterea altor confesiuni – în special a Bisericilor protestante. Cărțile în limbi străine reprezintă doar jumătate din materialul necesar”.²⁴

²³ „Unto the Churches of Christ Everywhere. Encyclical of the Ecumenical Patriarchate, 1920”, în *The Ecumenical Movement. An Anthology of Key Texts and Voices*, Edited by Michael Kinnamon and Brian E. Cope, WCC Publications, Geneva, 1997, pp. 11-15.

²⁴ Nicolae Moșoiu, „Romanian Orthodox Churches: Considerations Regarding the Ecumenical Theological Education in Romania”, în *Orthodox Perspectives on Ecumenical*

Concluzii

În analiza întreprinsă în legătură cu educația religioasă din România s-a putut constata faptul că, după nefasta perioadă comunistă atee în care cultele religioase au fost excluse din viața socială, iar educația religioasă a fost mult îngrădită și, apoi, exclusă total din învățământul public, în cele mai multe cazuri fiind prezentă doar în familiile ce transmiteau mai departe credințele înaintașilor, în timpurile noastre, odată cu instaurarea regimurilor democratice în România, religia și-a recăpătat locul ce i se cuvenea în societate. În ultimii 27 ani s-au făcut eforturi considerabile în vederea corectării greșelilor trecute și, în același timp, s-a încercat respectarea libertăților religioase, așa cum sunt prezente în întreaga Europă, fără însă a se renunța la valorile naționale românești. Educația religioasă a ajuns să facă iarăși parte integrantă din structurile educaționale, fiind introdusă în mediul preuniversitar și universitar public, deși există și în prezent demersuri prin care se urmărește excluderea ei din viața de zi cu zi a oamenilor. Aceasta nu este decât o altă provocare atee căreia societatea românească actuală trebuie să-i răspundă prompt și cu seriozitate, arătând că valorile naționale românești au fost clădite pe valorile religioase tradiționale. Cu aceste valori poporul român se prezintă în fața Europei, încercând să răspundă provocărilor de orice natură cu care se confruntă lumea de azi. Aceste deziderate depind însă de fiecare dintre noi și numai o conștiință trează poate să ofere soluții crizelor actuale. În acest sens, „trebuie să fim conștienți de faptul că, dincolo de greutățile întâmpinate în trecut și de provocările care ne așteaptă, învățământul teologic și religios este o componentă esențială a sistemului educațional național, iar absolvenților le revine importanta sarcină de formare spirituală a semenilor, păstrarea și cultivarea tradițiilor spirituale și culturale, însă pentru a-și putea împlini această menire trebuie mai întâi de toate ca ei să se constituie în modele demne de urmat”.²⁵

Theological Education. The Ecumenical Movement in the Theological Education and in the Life of Orthodox Churches, p. 166-167.

²⁵ Adrian Lemeni, *Învățământul religios și teologic în România*, p. 16.

BIBLIOGRAFIE

1. ABLACHIM, O., „Cultul musulman. Material referitor la învățământul religios și teologic al cultului musulman”, în: *Învățământul religios și teologic în România*, ed. A. Lemeni și B. Dedu, Techno Media, Sibiu, 2006.
2. *Apostolat educațional. Ora de religie – cunoaștere și devenire spirituală*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010.
3. BOLDIȘOR, ADRIAN, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.
4. BOLDIȘOR, ADRIAN, „Religious Education in Romania. Religious, Ecumenical and Interreligious Issues”, în: *Demnitatea și libertatea persoanei umane: abordare interdisciplinară*, Editor Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae Răzvan Stan, Ed. Universitaria/Mitropolia Olteniei, Craiova, 2016.
5. CÂNDEA, VIRGIL, „The Gospel in the Romanian culture”, în: *Orthodox and Cultures. Inter-Orthodox Consulation on Gospel and Cutures*, ed. I. Sauca, WCC Publications, Geneva, 1996.
6. KULLER, H., „Cultul mozaic. Învățământul religios și iudaic la evrei”, în: *Învățământul religios și teologic în România*, ed. A. Lemeni și B. Dedu, Techno Media, Sibiu, 2006.
7. *Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor. Statutele cultelor religioase din România*, ed. F. FRUNZĂ, Ș. IONIȚĂ și G.S. ȘTIRBU, Tipogrup Press, București, 2008.
8. MOȘOIU, NICOLAE, „Romanian Orthodox Churches: Considerations Regarding the Ecumenical Theological Education in Romania”, în: *Orthodox Perspectives on Ecumenical Theological Education. The Ecumenical Movement in the Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*, ed. Gennadios of Sassima, Laurențiu of Ardeal, A. Pavel and D. Buda, Volos Academy Publications, Volos, 2014.
9. NICOLAE DURĂ, „Legea Nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor religioase din România”, în: *Biserica Ortodoxă și drepturile omului*:

- Paradigme, fundamente, implicații*, ed. N.R. Stan, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
10. POBEE, JOHN S., „Education”, în: *Dictionary of the Ecumenical Movement*, ed. N. Lossky, J.M. Bonino, J. Pobee, T.F. Stransky, G. Wainwright și P. Webb, WCC Publications, Geneva, 2002.
 11. *Statul și cultele religioase*, ed. Secretariatul de Stat pentru Culte, Ed. Litera, București, 2014.
 12. „Unto the Churches of Christ Everywhere. Encyclical of the Ecumenical Patriarchate, 1920”, în: *The Ecumenical Movement. An Anthology of Key Texts and Voices*, Edited by Michael Kinnamon and Brian E. Cope, WCC Publications, Geneva, 1997.
 13. *Viața religioasă în România*, ed. A. LEMENI, F. FRUNZĂ și Ș. IONIȚĂ, Ed. Bizantină, București, 2005.
 14. *World Council of Churches. International Inter-Orthodox Consultation on The Ecumenical Movement in Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*, în *Orthodox Perspectives on Ecumenical Theological Education. The Ecumenical Movement in the Theological Education and in the Life of Orthodox Churches*, ed. Gennadios of Sassima, Laurențiu of Ardeal, A. Pavel and D. Buda, Volos Academy Publications, Volos, 2014.